

Sygn. akt II CSK 446/11

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 25 kwietnia 2012 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Mirosław Bączyk (przewodniczący)

SSN Anna Owczarek (sprawozdawca)

SSN Dariusz Zawistowski

w sprawie z powództwa Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo
- Kredytowej „W.”

przeciwko A. M.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 25 kwietnia 2012 r.,

skargi kasacyjnej pozwanej

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 24 lutego 2011 r.,

- 1. oddala skargę kasacyjną;**
- 2. nie obciąża pozwanej kosztami zastępstwa procesowego powoda w postępowaniu kasacyjnym.**

Uzasadnienie

Powódka – Spółdzielcza Kasa Oszczędnościowo-Kredytowa „W.” ostatecznie sprecyzowanym żądaniem pozwu wniosła o zasądzenie od pozwanej A. M. kwoty 369.497,89 zł z odsetkami od dnia wniesienia pozwu – co do kwoty 342.315,58 zł (należność główna stanowiąca kapitał pożyczki) według zmiennej stopy procentowej, obowiązującej w danym okresie jako ustalonej przez Zarząd Kasy dla kredytów przeterminowanych, w wysokości 20% w stosunku rocznym, a w przypadku zmiany stopy kredytu lombardowego NBP, wraz z odsetkami w wysokości nieprzekraczającej czterokrotnej stopy kredytu lombardowego NBP (odsetki maksymalne), liczonymi od dnia zmiany do dnia zapłaty, – co do kwoty 27.182,69 zł (zsumowane odsetki 17.848,02 zł i 9.274,29 zł naliczone do dnia wniesienia pozwu, 60 zł koszty monitów) w wysokości ustawowej. Powódka cofnęła pozew co do kwoty 0,38 zł z odsetkami.

Pozwana wniosła o oddalenie powództwa, zarzucając nieważność umowy pożyczki w zakresie jej postanowień dotyczących odsetek wymaganych od należności przeterminowanych (pkt 14), prowizji (pkt 2) i opłaty manipulacyjnej (pkt 15). Podniosła ponadto, że łączyło ją z powódką pięć umów pożyczek wzajemnie powiązanych, na podstawie których uiściła na rzecz powódki ogółem kwotę 327.650 zł tytułem prowizji, pobraną bezpośrednio z kwot udzielanych pożyczek, i kwota ta powinna zostać potrącona z wierzytelnością objętą pozvem.

Sąd Okręgowy wyrokiem z dnia 15 października 2010 r. zasądził od pozwanej na rzecz powódki kwotę 314.935,97 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 5 lutego 2009 r., oddalił powództwo w pozostałej części i rozstrzygnął o kosztach procesu. Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 24 lutego 2011 r. zmienił wskazany wyrok w części w ten sposób, że podwyższył należność główną do kwoty 369.497,89 zł z ustawowymi odsetkami od kwoty 27.182,69 zł od dnia 21 grudnia 2009 r., oddalił powództwo w pozostałym zakresie co do żądania odsetek, oddalił apelację powódki w pozostałym zakresie i apelację pozwanej w całości.

Sąd ustalił, że pozwana była członkiem Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo – Kredytowej „W.” (dalej także jako: SKOK). Strony zawarły w

dniu 20 grudnia 2007 r. umowę pożyczki kwoty 350.000 zł na okres 180 miesięcy, do dnia 28 grudnia 2022 r. Na podstawie pkt 2 umowy powódka potrąciła prowizję w wysokości 28.000 zł (8% kwoty pożyczki). W umowie zastrzeżono wypowiedzenie z 30-dniowym terminem i postawienia całej niespłaconej kwoty pożyczki z odsetkami w stan natychmiastowej wymagalności w przypadku stwierdzenia, że warunki udzielenia pożyczki nie zostały dotrzymane, i braku zapłaty w terminach określonych w umowie „pełnej raty pożyczki za co najmniej jeden okres płatności po uprzednim jej wezwaniu listem poleconym do zapłaty zaległych rat w terminie nie krótszym niż 7 dni od otrzymania wezwania pod rygorem wypowiedzenia umowy” (pkt 17). W myśl pkt 14 pożyczka była oprocentowana według zmiennej stopy procentowej ustalonej przez Zarząd SKOK, wynoszącej w dacie zawarcia umowy 7% rocznie. W przypadku nieterminowej spłaty, należność w dniu następnym miała zostać należnością przeterminowaną, od której miały być pobierane odsetki według stopy procentowej obowiązującej w danym okresie dla należności przeterminowanych, wynoszącej na dzień zawarcia umowy 22% (pkt 14 umowy). Pozwana zapłaciła łącznie 35.064,03 zł tytułem zwrotu pożyczki, w większości zarachowaną na odsetki. Powódka w dniu 5 lutego 2010 r. wezwała pozwaną do zapłaty zaległej kwoty 7.424,47 zł pod rygorem wypowiedzenia umowy pożyczki. W kolejnym piśmie z dnia 6 maja 2009 r. powódka poinformowała pozwaną, że w związku ze zwłoką w spłacie pełnej raty pożyczki za co najmniej jeden okres płatności, Zarząd SKOK uchwałą z dnia 21 kwietnia 2009 r. wypowiedział umowę pożyczki z terminem 30 dni liczonym od otrzymania pisma. Sąd Apelacyjny nie podzielił stanowiska Sądu pierwszej instancji, że powódka nie może pobierać od pożyczkobiorców odsetek i innych należności, poza prowizją, wobec wynikającego z art. 3 ust. 2 ustawy z dnia 14 grudnia 1995 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych (Dz. U. 1996 r. Nr 1, poz. 2 ze zm.) wymogu prowadzenia przez kasy działalności niezarobkowej, stanowiącego w istocie zakaz prowadzenia działalności zarobkowej. Uznał że przepis powyższy ma wyłącznie charakter publicznoprawny, jego adresatem są SKOK, a niezastosowanie się do zakazu stanowi uchybienie, nie mające bezpośredniego oddziaływania na stosunki z kontrahentami i nie wywołuje nieważności czynności prawnych. Spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe,

podobnie jak banki, prowadzą działalność depozytowo- kredytową i w celu ochrony wkładów depozytariuszy, kierując się rachunkiem ekonomicznym, muszą gromadzić odpowiednie rezerwy kapitałowe w formie nadwyżki bilansowej na funduszu zasobowym. Na rezerwy składają się m.in. prowizje i oprocentowania udzielanych pożyczek oraz kredytów. Sąd Apelacyjny podzielił zarzuty SKOK co do tego, że umowa pożyczki była ważna co do wszystkich jej istotnych postanowień i została skutecznie wypowiedziana. Stwierdził, że statut powodowej Kasy pozwala na oprocentowywanie wkładów członkowskich i oszczędności oraz pożyczek i kredytów według stałych i zmiennych stóp procentowych, a także określanie wysokości stóp procentowych przez zarząd kasy (§ 66). Pobieranie opłat i prowizji od przyznanej kwoty pożyczki znajduje podstawę w § 15 ust 1 pkt 2 regulaminu udzielania kredytów i pożyczek, uchwalonym przez zarząd Kasy na podstawie § 42 ust. 2 pkt 4 statutu, a opłaty za upomnienie i wezwanie do zapłaty w § 28 regulaminu. Sąd stwierdził, że pozwana jest członkiem powodowej Kasy i wiąże ją akty prawa wewnętrznego. Nie wykazała również, że postanowienia statutu i regulaminu Kasy dotyczące warunków umowy pożyczki w zakresie oprocentowania, pobranej prowizji, opłat od upomnień i wezwań do zapłaty były sprzeczne z właściwością pożyczki w ogólności (art. 353¹ k.c.), a zawieranej w warunkach ustawy o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych w szczególności, co miałyby uzasadniać zarzut nieważności (art. 58 k.c.). Z tych względów uznał, że nie ma uzasadnienia zarzut potrącenia kwoty 327.500 zł pobranej łącznie przez powódkę z tytułu prowizji.

Sąd odwoławczy uznał, że żądanie dotyczące odsetek od należności głównej w kwocie 342.315,58 zł zostało prawidłowo oddalone z innej przyczyny. Stwierdził, że niedopuszczalne jest takie oznaczenie wysokości i terminów płatności odsetek, z odwołaniem do zmiennych aktualnych stóp procentowych kredytów lombardowych NBP, które nie pozwala na weryfikację prawidłowości wyliczenia zadłużenia odsetkowego wobec niewskazania kwoty stanowiącej podstawę obliczenia, stopy procentowej i okresu opóźnienia. Brak tych danych pozbawia dłużnika możliwości sprawdzenia zadłużenia i nakłada na organ egzekucyjny określanie stóp procentowych, co nie należy do jego kompetencji i nie zasługuje na akceptację.

Skargę kasacyjną od powyższego wyroku Sądu Apelacyjnego wywiodła pozwana, opierając ją na podstawie naruszenia prawa materialnego, tj. (1) art. 58 § 1 k.c. w zw. z art. 353¹ k.c. i art. 29 ust. 1 ustawy o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych przez ich błędną wykładnię i uznanie, że postanowienia zawartego w pkt 2 umowy pożyczki, na mocy którego powód z udzielonej pożyczki potrącił jako prowizję kwotę 28 tysięcy złotych (łącznie z wszystkich umów 327.500 zł), nie można uznać za czynność bezwzględnie nieważną, podczas gdy zgodnie z art. 29 ust. 1 ustawy zasady udzielania pożyczek określa statut kasy, a statut nie upoważnia do pobierania innego wynagrodzenia jak odsetki i brak odesłania do stosowania przepisów prawa bankowego oraz (2) art. 58 § 1 k.c. w zw. z art. 353¹ k.c. i art. 3 ust. 2 ustawy o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych przez błędną wykładnię i uznanie, że art. 3 ust. 2 tej ustawy ma wyłącznie charakter publicznoprawny i nie ma przełożenia na stosunki cywilnoprawne, przez co jego naruszenie nie może być podstawą do stwierdzenia bezwzględnej nieważności czynności prawnej. Skarżąca wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku i oddalenie powództwa, ewentualnie uchylenie wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania sądowi drugiej instancji.

Powódka wniosła o odrzucenie, ewentualnie o oddalenie skargi kasacyjnej i zasądzenie zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W pierwszym rzędzie odnieść się należy do zakresu zaskarżenia. Pozwana wskazała w skardze, że zaskarża wyrok Sądu Apelacyjnego w całości i adekwatnie sformułowała wniosek skargi. Wskazane orzeczenie, wydane w następstwie rozpoznania apelacji obu stron, zostało sformułowane nieprawidłowo. Po pierwsze, zmienia bowiem orzeczenie w części zasądzającej należność główną w kwocie 314.935,97 zł zamiast zmienić w części oddalającej powództwo o zapłatę dalszej kwoty 54.561,92 zł poprzez jej zasądzenie; po drugie, zmienia je w części zasądzającej odsetki ustawowe od kwoty 314.935,97 zł za okres od dnia 5 lutego 2009 r. do dnia zapłaty poprzez oddalenie powództwa w tej części przy jednoczesnym oddaleniu apelacji pozwanej w całości; po trzecie, zmienia w części

oddalającej poprzez oddalenie powództwa o zapłatę umownych odsetek od kwoty 342.315,58 zł. Powyższe uchybienia, wywołujące wątpliwości co do zakresu uwzględnienia apelacji obu stron, mogły wprowadzić w błąd. W tej sytuacji, mimo braku interesu prawnego w zaskarżeniu części wyroku, tj. pokrzywdzenia polegającego na nieuzyskaniu pełnej korzystnej różnicy między rozstrzygnięciem Sądu drugiej a pierwszej instancji, wynikającej ze zgłoszonych w toku procesu zarzutów, przyjąć należy, że skarga kasacyjna pozwanej także w tym zakresie podlegała oddaleniu, a nie odrzuceniu.

Wobec niepodniesienia wprost w podstawach skargi kasacyjnej zarzutu nieuwzględnienia potrącenia wierzytelności pozwanej w kwocie 327.500zł z tytułu prowizji uiszczonych w związku z zawarciem pięciu umów pożyczki, ze wskazaniem właściwych naruszonych przepisów, mimo odwołania się do niego w uzasadnieniu innych zarzutów i treści skargi kasacyjnej, kwestia powyższa uchyła się spod kontroli Sądu Najwyższego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 maja 2003 r., III CKN 1137/00, nie publ., wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 czerwca 2004 r., II CKN 367/03, nie publ.).

Przystępując do rozważania podstaw kasacyjnych, wskazać należy, z uwagi na zmianę stanu prawnego, że zastosowanie w sprawie mają przepisy ustawy z dnia 14 grudnia 1995 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych (Dz. U. 1996r. Nr 1, poz. 2 ze zm.) w brzmieniu obowiązującym w dacie zawierania umowy. Kwestią podstawową, wymagającą rozstrzygnięcia, jest wykładnia art. 3 ust. 2 cyt. ustawy. Z zawartego w nim sformułowania, że kasy prowadzą działalność niezarobkową wywodzi bowiem skarżąca wniosek o nieważności czynności prawnych stanowiących podstawę pobierania prowizji, opłat za wezwania do zapłaty (monity), naliczania odsetek umownych. Zagadnienie powyższe, budzące istotne wątpliwości orzecznictwa i doktryny prawniczej z uwagi na relację tej normy z przepisami innych ustaw oraz szczególną formę organizacyjno-prawną SKOK, częściowo utraciło aktualność. Niemniej, na gruncie relewantnego stanu prawnego, podzielić należy stanowisko wyrażone w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 21 stycznia 2011 r., III CZP 125/10, OSNC 2011, nr 10, poz. 107, w myśl którego spółdzielcza kasa oszczędnościowo-kredytowa, utworzona i działająca na podstawie ustawy z dnia 14 grudnia 1995 r., jest przedsiębiorcą w rozumieniu art.

479² § 1 k.p.c.. Wskazano w nim m.in., że skoro SKOK jest spółdzielnią, to prowadzenie działalności gospodarczej jest podstawowym przedmiotem jej działania oraz racją bytu prawnego, działalność ta jest prowadzona w interesie członków na zasadach rachunku ekonomicznego w celu zapewnienia im korzyści. Kasy działają zatem w myśl zasady racjonalnego gospodarowania, osiągnięcie zysku (zarobku) wynika z charakteru realizowanych przez nie zadań i ustawowo określonego celu. Powyższa tzw. działalność „non for profit” oznacza dopuszczalność prowadzenia działalności gospodarczej obliczonej nie na osiągnięcie zysku do podziału, tylko zysku przeznaczanego na cele określone w ustawie lub statucie, w tym pokrywanie kosztów funkcjonowania własnymi dochodami. Art. 3 ust. 2 powinien zatem być wykładany łącznie z art. 15 i art. 16, które stanowią podstawę utworzenia zasadniczych funduszy własnych kasy i źródła ich finansowania. Oznacza to obowiązek przeznaczenia nadwyżki bilansowej na zwiększenie funduszu zasobowego, który pokrywa ewentualne straty bilansowe SKOK. Z powołanej normy nie można wywieść, wbrew twierdzeniom skarżącej, ustawowego zakazu dokonywania czynności odpłatnych (tu: pożyczki oprocentowane) oraz obciążania wydatkami związanymi z wykonywaniem umowy (wynagrodzenie prowizyjne, koszt pism monitujących). Zakaz taki próbowała wyprowadzić pozwana zarówno z ustawy o SKOK, prawa spółdzielczego, jak i prawa bankowego. Co do tego ostatniego skarżąca twierdzi, że skoro nie jest dopuszczalne stosowanie w odniesieniu do umów pożyczek zawieranych przez SKOK art. 78 prawa bankowego, stanowiącego, że do umów pożyczek pieniężnych zawieranych przez bank stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące zabezpieczenia spłaty i oprocentowania kredytu, nieistnienie odpowiadającej mu treściowo normy w ustawie o SKOK oznacza brak podstawy prawnej do odpłatności (oprocentowania) pożyczki udzielanej przez kasę. Jakkolwiek trafnie wskazano, że ustawowym celem działalności kas jest m.in. gromadzenie środków pieniężnych wyłącznie swoich członków, udzielanie im pożyczek i kredytów (art. 3 ustawy o SKOK), to przedstawione wyżej wnioski oparte jest na błędnej przesłance. Porównanie dotyczy bowiem różnych stosunków obligacyjnych, w tym umowy kredytu, stanowiącej czynność prawa bankowego na zawieranie której, z zastrzeżeniem stosowania tego prawa, zezwala w drodze wyjątku art. 29 ust. 2

ustawy o SKOK, i umowy pożyczki, do której stosuje się ogólne zasady prawa cywilnego. Przepis art. 29 ust. 1 ustawy o SKOK, stwierdzający że zasady udzielania pożyczek oraz ich spłaty określa statut kasy, już wyraźnie przeciwstawia oba typy umów. Normy te w istocie wyznaczają różne granice swobody kontraktowej umów kredytu i pożyczki (art. 353¹ k.c.). Nieuzasadnione jest również przypisywanie cytowanemu art. 29 ust. 1 takiego znaczenia prawnego, na jakie powołuje się skarga. Przepis powyższy ma charakter kompetencyjny. Stwierdzając, że materią statutową jest określenie „zasad” nakazuje, aby podstawowe kwestie dotyczące czynności SKOK („udzielania pożyczek” i „spłat”) regulował statut. Nie nadaje mu jednak charakteru iuris cogentis i nie zrównuje z ustawą w rozumieniu art. 353¹ k.c. Oznacza to, że postanowienia statutu, umożliwiając ukształtowanie treści umowy, muszą być wprowadzone przez strony wprost lub pośrednio (przez odwołanie) do jej treści, a strony mogą zawrzeć w kontrakcie dodatkowe postanowienia wyznaczające zakres ich praw i obowiązków, także jeżeli nie są one przewidziane w statucie. Granice swobody umów wyznacza jednak nie statut, a przepis art. 353¹ k.c. Ich naruszenia, skutkującego nieważnością umowy w części nakładającej na pozwaną obowiązek odpłatności i ponoszenia kosztów zawarcia i wykonywania kontraktu, skarżąca nie wykazała.

Z tych przyczyn Sąd Najwyższy, uznając, że skarga kasacyjna nie jest oparta na uzasadnionej podstawie, oddalił ją na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c..

O kosztach postępowania kasacyjnego poniesionych przez powódkę orzeczono w oparciu o art. 102 k.p.c. w zw. z art. 398²¹ i art. 391 § 1 k.p.c. Za okoliczności szczególne, uzasadniające zwolnienie pozwanej od obowiązku ich zwrotu, uznano charakter dochodzonego roszczenia oraz jej sytuację majątkową, wysokie zadłużenie.